

Epiloog

Van generatiebeeld tot generatiebeleid

Paul Schnabel

Epiloog

Van generatiebeeld tot generatiebeleid

Een nieuwe generatie computers of mobieltjes: iedereen weet wat daarmee wordt bedoeld. De fabrikant zet een nieuwe reeks modellen in de markt, die elk meer en beter presteren dan hun voorgangers. Die zijn daarmee obsoleet geworden, al werken ze meestal nog prima en wisten de gebruikers tot dan toe ook niet wat ze misten. De nieuwe modellen hebben kunnen profiteren van de gebruikerservaringen met de oude modellen en worden – verrijkt met nieuwe technische mogelijkheden – gepresenteerd in een de potentiële klant aansprekend design. De oude modellen worden zelf niet beter van de vernieuwingen, al zijn ze voor veel gebruikers nog kortere of langere tijd goed genoeg.

Dakpansgewijze verbindingen

In de samenleving wordt aan het begrip generatie een andere betekenis toegekend. Niet iedereen is zich daarvan bewust, maar de vergelijking met het generatiebegrip in de techniek maakt het verschil meteen duidelijk. De nieuwe generatie lost de oude generatie niet zomaar af en de oude generatie blijft ook niet onberoerd door de komst van de nieuwe. De generaties overlappen elkaar dakpansgewijs. Meer nog, er is niet alleen sprake van een samenhangend verband, maar ook van invloed over en weer. Ten dele veranderen de generaties ook gezamenlijk door veranderende omstandigheden. Om bij het technische voorbeeld te blijven: twintig jaar geleden bestond het mobieltje nog niet, nu zijn er meer mobieltjes dan inwoners. Voor alle generaties is het hebben van een mobiele telefoon een vanzelfsprekendheid geworden. De jongere generaties maken zeker ook van andere en vooral van meer functies gebruik dan het simpele telefoneren, maar dat is toch een gradueel verschil. Het echte verschil is misschien wel dat de oudere generaties nog een leven zonder mobieltje hebben gekend en de algemene beschikbaarheid van het apparaatje nog als winst, als een positieve verandering waarden. Voor de jongere generaties is mobiel kunnen telefoneren een vanzelfsprekendheid, zoals alles wat er in de vroege jeugd al is door een kind als natuurlijk en vanzelfsprekend wordt beleefd.

Bij computers, mobieltjes, auto's of schaatsen is het meteen duidelijk wat de nieuwe generatie is. Die wordt op een bepaald moment als zodanig door de fabrikant geïntroduceerd, is uiterlijk ook als anders en nieuw herkenbaar en neemt in de productielijn de plaats in van de oude generatie. Dat is in de sociale wereld anders en dat leidt tot soms heftige discussies over de demarcatiecriteria voor en de typische kenmerken van een bepaalde generatie. Wanneer is er sprake van een nieuwe generatie? Wie bepaalt dat? Wat is de zin van het onderscheid ten opzichte van eerdere generaties?

Geboorte of gebeurtenis? De betekenis van de formatieve periode

Een scherpe afbakening op basis van geboortjaar is verleidelijk, maar wordt sterk gerelativeerd door de realiteit van een formatieve periode van maatschappelijke gebeurtenissen en persoonlijke ervaringen, die voor een belangrijk deel samenvalt met de adolescentie. Die is niet met één specifiek geboortjaar verbonden. In sociologische en psychologische zin is een generatie meer een kwestie van vorming dan van geboorte. Bovendien is natuurlijk niet iedereen van dezelfde leeftijd ook op dezelfde manier, op hetzelfde tijdstip of in dezelfde mate betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en verandert. Opmerkelijk is ook dat in het generatiedenken zowel verschil in sekse als in sociale klasse wordt genegeerd. Dat is in de huidige tijd in Nederland waarschijnlijk wel terecht, maar dat was het in het verleden zeker niet.

Niet de geboorte is essentieel, maar de gebeurtenissen zijn dat. Met dien verstande dat de feitelijke gebeurtenissen in de tijd niet noodzakelijk hoeven samen te vallen met de formatieve werking daarvan. De meeste Nederlanders hebben de jaren zestig en de jeugdcultuur pas in de jaren zeventig leren kennen. Wie in de oorlog als katholiek meisje in een Brabants dorp opgroeide, heeft een andere oorlog – geen bombardement, geen Hongerwinter, geen razzia's, geen Jodendeportatie – meegemaakt dan een net zo katholiek meisje in Amsterdam of Rotterdam. Vergeleken met dat ene Joodse meisje, dat met haar dagboek symbool is geworden voor wat voor iedere nieuwe generatie zelfs onder de meest extreme omstandigheden gewoon is – de overgang van kindertijd naar volwassenheid – hebben zij zelf nauwelijks iets meegemaakt. Misschien heeft het lezen van het dagboek van Anne Frank lang na de oorlog voor hen een grotere formatieve betekenis gehad dan de oorlog zelf. Anne Frank wist, toen ze haar dagboek schreef, niet wat haar te wachten stond. Wij kunnen het dagboek niet lezen zonder dat wel te weten. Dat heeft haar verhaal, plaatsvervangend voor dat van zoveel van haar generatiegenoten, zijn vormende betekenis gegeven.

De formatieve periode is in het algemeen gemakkelijker van een begin- dan van een eindpunt te voorzien. De introductie van orale anticonceptie – de 'pil' – in het begin van de jaren zestig, was het in de tijd nauwkeurig te bepalen begin van een grote verandering in de beleving van de seksualiteit van vrouwen. De invloed is waarschijnlijk zelfs groter geweest op de vrouwen die toen dertig en veertig jaar oud waren dan op hun dochters en inmiddels ook kleindochters, voor wie de pil er 'altijd' al is geweest. Zij kunnen zich weer niet voorstellen hoe groot de angst vroeger geweest moet zijn ongewenst en zeker ongehuwd zwanger te worden. Het is misschien niet onterecht om juist de grote culturele en sociale veranderingen in de jaren zestig en zeventig niet alleen te zien als een kloof tussen generaties, maar vooral ook als een breuklijn in het leven van de verschillende generaties van toen. In relatief korte tijd brak een groot deel van de Nederlandse bevolking, te beginnen met de net volwassen geworden jongeren, met de tradities en opvattingen waarmee ze waren opgevoed en die ze ook zelf weer hadden uitgedragen en overgedragen op hun kinderen.

Foto's die de Nederlander thuis, op het werk en in zijn vrije tijd tonen, laten tussen 1960 en 1970 meer verschil zien dan foto's uit respectievelijk 1980 en 2010, ondanks het feit dat het tijdsverschil zelfs drie keer zo groot is. De jaren zestig maakten uiteindelijk voor

iedereen, behalve voor de jonge kinderen van toen, verschil. Dat werd en wordt ook zo gevoeld door iedereen die het bewust heeft meegemaakt. Gevoeld ook op een manier die daarna nooit meer herhaald is. Althans niet in ons land. De val van de Berlijnse muur en de snelle politieke en sociale veranderingen na de 'Wende' – het woord zegt het al – moeten de burgers van de DDR in 1990 ongeveer hetzelfde gevoel hebben gegeven.

De verleiding van het generatiebegrip

Het idee van het bestaan van een specifieke generatie, gemakkelijk te herkennen aan de onuitwisbare tatoeages van de tijd waarin men is opgegroeid, blijft aantrekkelijk. Mensen beschouwen zich, zo blijkt uit onderzoek, ook bijna vanzelfsprekend als lid van een bepaalde generatie: de generatie die de crisis en de oorlog nog heeft meegemaakt, de babyboomgeneratie, de generatie van de jaren zestig, de verloren generatie. De jongste generatie wordt in positieve ('generatie Einstein') of negatieve ('patatgeneratie', 'grenzeloze generatie') zin minder in objectieve termen beschreven en meer geduid in veronderstelde houding of gedragspatroon. De betrokkenen zelf herkennen zich daar dan ook niet altijd in, al zullen ze zich moeiteloos beschrijven als behorend tot een bepaald geboortecohort. Misschien is het gewoon ook nog te vroeg voor een samenvattend oordeel en is een generatie juist pas in historisch perspectief als zodanig te onderscheiden van eerdere generaties. Dan wordt ook pas duidelijk om welke geboortejaargangen het bij benadering zal gaan. Een generatie moet zich eerst als zodanig bewezen of minstens gemanifesteerd hebben om onder één noemer – hoe ten onrechte generaliserend ook ten opzichte van ieder individueel – gebracht te kunnen worden. Een veel genoemde generatie is de generatie die de crisis en de oorlog als adolescent en jongvolwassene heeft meegemaakt. Dat zijn de jaargangen die nu de tachtig gepasseerd zijn, toch altijd nog meer dan een half miljoen mensen. Dan is er de grote generatie die in de crisistijd en aan het begin van de oorlog is geboren. Die generatie omvat een kleine twee miljoen mensen. De babyboomgeneratie, te rekenen vanaf ongeveer 1945 tot 1955, is met drie en half miljoen leden nog veel groter. Daarna wordt het moeilijk, omdat de inmiddels veel gesmade generatie 'van de jaren zestig' geen geboortegeneratie is. In feite gaat het om een combinatie van de babyboomgeneratie en de vorige generatie in een proces van culturele verandering dat uiteindelijk ook de generaties voor hen zal gaan omvatten en de jaargangen daarna sterk in hun ontwikkeling zal bepalen. Zijn er na de culturele breuklijn van de jaren zestig-zeventig nog duidelijk te omschrijven nieuwe generaties aan te wijzen? Het wordt wel gedaan, maar de vraag mag gesteld worden of er in de laatste decennia in Nederland historische gebeurtenissen en maatschappelijke veranderingen zijn opgetreden die werkelijk als 'formatief' en in generationele zin dus ook als onderscheidend beschouwd kunnen worden. Het is achteraf gezien misschien wel tekenend dat de *HP* in 1980 het 'ik-tijdperk' aankondigde en niet de 'ik-generatie'. Wat werd gezien, was eerder een tijdsbeeld of een uitdrukking van de tijdgeest dan een specifieke groep in de samenleving, laat staan een specifieke leeftijdsgroep. Zou het kunnen dat eigenlijk pas weer in het nu eindigende decennium iets zichtbaar wordt van een nieuwe generatie, geboren na 1980, die anders in het leven en in de samenleving staat dan de generaties van hun ouders en grootouders? De vraag stel-

len is hem zeker niet beantwoorden, omdat we nog niet weten of en wat (De moorden op Fortuijn en Van Gogh? De gevolgen van 9/11? De ontevredenheid met de politiek? De crisis en recessie van 2008/2009? De opkomst van het internet? Het neonationalisme en het nieuwe populisme?) hen in onderscheidende zin gevormd zal kunnen hebben. Hoe boeiend, bedreigend of beeldbepalend deze gebeurtenissen en ontwikkelingen ook zijn: hebben ze ook in formatieve zin de identiteit van specifieke adolescenten bepaald? Duidt de heftigheid van het maatschappelijke en politieke debat er niet eerder op dat de gebeurtenissen in het eerste decennium van de nieuwe eeuw iedereen in formatieve zin raken? Er vindt, in de woorden van Johan Huizinga, bijna tachtig jaar geleden een herziening plaats van het 'geestesmerk' van de Nederlandse samenleving. De identiteit van de Nederlander wordt herschikt en dat gaat met pijn en verzet gepaard. De uitkomst blijft ongewis.

Niet neutraal

De benoeming van generaties gebeurt zelden in neutrale termen. Er klinkt vaak iets of zelfs veel van een oordeel of een vooroordeel in door. Het is net zo weinig terecht een hele generatie als 'patatgeneratie' te diskwalificeren als haar als 'Einstein generatie' op te hemelen. Eén Einstein per generatie is al veel en alle generaties eten graag patat. Vervelender wordt het wanneer een generatie plotseling van allerlei kwalijks beschuldigd wordt en zelfs onderling lijkt samen te spannen tegen de generaties die na hen gekomen zijn. 'Babyboombashing' zet inmiddels de toon van het publieke debat over de zelfzuchtige wijze waarop een bepaalde generatie blijkbaar voor zichzelf heeft weten te zorgen ten koste en ten laste van latere generaties. Een genereuze pensioenregeling, een gul systeem van sociale zekerheid, een aantrekkelijke hypotheekrenteaftrekregeling, een stevige zit op de sleutelposten van de samenleving: de babyboomers hebben hun bestaan comfortabel weten in te richten en zijn duidelijk ook niet van plan hun privileges op te geven.

Het is niet moeilijk aan te tonen dat een verwijzing in vooral de media naar de vermeende voordelen van de babyboomers welbeschouwd vooral het gevolg is van beleidskeuzes die vooroorlogse generaties hebben gemaakt. De laatste nieuwe loot aan de stam van de sociale zekerheid (de AWBZ, 1968) was al lang tot wasdom gekomen toen de eerste Nieuw-Linkers (Marcel van Dam bijvoorbeeld) in 1973 hun entree als bewindspersoon maakten. En ook zij waren geen babyboomers. Interessanter is natuurlijk de vraag waar de behoefte vandaan komt om een hele generatie in de beklagdenbank te zetten. De culturele kloof die in de jaren zestig tussen de generaties, tussen de jongeren en iedereen 'boven de dertig', werd gevoeld – en die in de jaren daarna snel overbrugd is – herleeft in de vorm van een kennelijk vooral financieel beleefde kloof tussen arme jongeren en rijke ouderen. Het gevoel blijvend op achterstand gezet te worden omdat de ouderen hun voorsprong letterlijk en onder uitsluiting van anderen hebben weten te verzekeren. Het is zeker waar dat de babyboomers nog een generatie vormen die het belang inziet van verbinding en vereniging. Als het om belangen en de verdediging daarvan gaat, legt individualisering het altijd af tegen institutionalisering. De onwil om tot organisatie en vereniging over te gaan is wel een verbindend kenmerk van de latere generaties.

Misschien moet de ‘babyboombashing’ vooral verklaard worden uit de neiging in juist kleine verschillen grote tegenstellingen te zien. Als die neiging al niet algemeen menselijk is, dan is zij toch zeker in Nederland tegenwoordig opvallend aanwezig. Ook in de verhoudingen tussen rijk en arm, jong en oud, werkgevers en werknemers, autochtonen en allochtonen nemen Nederlanders spanningen en tegenstellingen waar die zeker in internationale vergelijking weinig met de realiteit te maken hebben. Nederlanders constateren spanning tussen werkgevers en werknemers op een niveau dat soms nog hoger ligt dan in landen waar men altijd weer verbaasd is over de matigende werking die in het arbeidsbestel nog steeds uitgaat van de werking van het poldermodel van overleg en compromis.

Ook hier geldt echter het nooit versleten rakende Thomas-theorema, dat ‘if men define situations as real, they are real in their consequences’. Juist nu Nederland bijna klaar is als de egalitaire samenleving die het de hele twintigste eeuw heeft willen worden, manifesteert zich de behoefte aan verschil. Dit keer niet in de vorm van het maken van verschil, maar van het zien van verschil. Verschil maken en willen maken is in een egalitaire samenleving in de publieke sfeer een ongepaste vorm van zelfverheffing geworden. Wie zich niet ‘gelijk’ genoeg toont, verdient vernederd en gecorrigeerd te worden. Op de ‘Animal Farm’ van Orwell waren sommige dieren meer gelijk dan de anderen, maar in Nederland nu hebben de meest gelijke dieren moeite met dieren die in hun ogen juist minder gelijk zijn. Ze gedragen zich te anders, ze denken te verschillend, ze tonen te weinig respect, ze delen niet genoeg. Het zijn de anderen die moeten veranderen, zoals ook het denken over de maakbaarheid van de samenleving van positief naar negatief, van creatief naar punitief is veranderd.

Gezinnen en generaties

Families bestaan uit leden van verschillende generaties. In Nederland is, zeker in het westen van het land, al sinds de zeventiende eeuw het tweegeneratiegezin de regel: ouders en hun ongehuwde en meestal nog onvolwassen kinderen. In principe gaan de volwassen kinderen het huis uit en stichten een eigen gezin. Inmiddels is het gebruikelijk geworden dat de volwassen kinderen ook zonder partner of gezin een eigen huishouden opzetten. Zelfs als ze nog thuis blijven wonen, leiden ze in het huis van hun ouders steeds meer een eigen leven. Meer ruimte en meer comfort hebben binnen het gezin de individualisering van het kind mogelijk gemaakt.

Het driegeneratiehuishouden wordt wel vaak betreurd als een verloren gegane waarde uit het verleden. Dat is een romantisering van een werkelijkheid die tot in de jaren vijftig of zestig vooral uit nood was geboren. De woningnood dwong mensen vaak tot samenwonen. Pas toen aan het begin van de jaren zeventig de AOW werd verhoogd tot het niveau van het minimuminkomen werden de 65-plussers financieel onafhankelijk genoeg om een eigen huishouden te kunnen blijven voortzetten. De AOW als gelijk basispensioen voor iedereen van 65 jaar en ouder heeft de individualisering van de oudere in Nederland mogelijk gemaakt. Al bij de invoering in 1948 van de noodvoorziening als voorloper van de AOW werd minister-president Drees overstelpt met brieven van dankbare ouderen. Men was blij financieel niet meer of in ieder geval veel minder afhan-

kelijk te zijn van de steun van de kinderen. Meestal werd daaraan toegevoegd dat de onderlinge verhoudingen uitstekend waren, maar dat de kinderen het financieel al moeilijk genoeg hadden goed voor hun eigen gezin te zorgen. Ouderen wonen tegenwoordig nog maar heel zelden samen met hun volwassen kinderen. Van degenen boven de 65 jaar is dat nog maar één procent. Soms is dat het geval omdat het kind door een lichamelijke of verstandelijke handicap niet goed zelfstandig kan wonen, soms toch ook omdat men het leuk vindt om met elkaar in één huis te wonen.

Het generatiebesef is minder prominent geworden. In families wordt in de naamgeving en aanspreekvormen ook steeds minder waarde gehecht aan de bevestiging van de orde in de relaties. Ooms en tantes worden steeds minder vaak ook zo genoemd en neven en nichten zijn alleen nog in elkaar geïnteresseerd als ze elkaar als vrienden beschouwen. De dwingende continuïteit van de familiebanden heeft plaatsgemaakt voor de vrijwillige verplichtingen die verbonden zijn met vriendschappen, die ook weer kunnen wisselen. Bij elkaar passen is belangrijker geworden dan bij elkaar horen, 'Wahlverwandschaft' belangrijker dan de bloedband van de 'Realverwandschaft'.

Daar is één grote uitzondering op. De relatie tussen ouders, kinderen en kleinkinderen is gemiddeld veel hechter, warmer en persoonlijker geworden dan in het verleden gebruikelijk was. De traditionele bevelshuishouding heeft plaatsgemaakt voor een onderhandelingshuishouden, waarin de relaties tussen de gezinsleden tot op zekere hoogte gedemocratiseerd zijn.

Het onderhandelingshuishouden is in hoge mate ook een belevingsgemeenschap. De verticale relatie in de directe lijn is verreweg de belangrijkste geworden en bovendien sterk geïntensiveerd. De emotionele lading van de relaties is veel hoger geworden dan vroeger gebruikelijk was. In de dagelijkse omgang met elkaar heeft dat de relaties tussen de generaties, in de stamboom dus de verticale lijn, opvallend gehorizontaliseerd. Men gaat vrijwel op voet van gelijkheid met elkaar om en waardeert de relatie ook vooral als een gevoelsband. De directe verticale lijn is ook smal, niet alleen omdat de gezinnen zoveel kleiner zijn geworden, maar ook omdat intensieve emotionele betrokkenheid niet extensief kan zijn. Hoe sterker de emotionele binding, hoe kleiner het aantal mensen met wie een relatie kan bestaan.

Ondanks het feit dat de grootouders apart wonen, is er in veel gevallen met hen veel en intensief contact. Het zijn ook niet de jongeren die voor de ouderen zorgen, maar het zijn de ouderen die voor de jongeren zorgen en soms ook nog voor de oudsten, de eigen ouders. Financiële ondersteuning, kinderopvang, klusjes in huis, hulp bij het huishouden: het zijn de grootouders die deze hulp bieden in een samenleving waarin meestal man en vrouw allebei aan het werk zijn. Dagelijkse huishoudelijke hulp is kostbaar en zeldzaam geworden; het inwonen en in het huishouden meehelpen van ongehuwde familieleden, meestal vrouwen, komt vrijwel niet meer voor. Opa en oma zijn favoriet als kinderopvang. In hun stijl van opvoeding en omgang herkennen de kinderen wat zij voor hun kinderen, de kleinkinderen dus, belangrijk vinden. Het grote verschil in leeftijd wordt niet als storend of scheidend beleefd. De generaties onderscheiden zich in levenservaring en in de mate van vrije tijd, nu het voor vrouwen ook gewoon is geworden deel uit te maken van de arbeidsmarkt.

De taalverwerving, de overdracht van waarden en normen en de leefstijl van het gezin bepalen voor een belangrijk deel al de toekomst van een kind voor het zelfs nog maar een dag naar school is gegaan. Van een generatiekloof, laat staan van een generatieconflict is in het Nederlandse gezin anno 2010 weinig te merken. Opmerkelijk vaak deelt men niet alleen dezelfde voorkeuren, maar wordt daar ook in sport, muziek, kleding, hobby's en gedeelde vrije tijd gezamenlijk vorm aan gegeven. Zeker als de kinderen wat groter zijn, is er ook meer sprake van een beïnvloeding over en weer. De ouders veranderen mee met de kinderen en komen via de kinderen ook in aanraking met nieuwe dingen. Omdat de meeste gezinnen niet meer dan een of twee kinderen omvatten, kunnen ouders meer dan vroeger ook individueel aan ieder van de kinderen aandacht geven. Ze willen dat meestal ook graag en terwijl de kinderen meer vrijheden hebben dan in het verleden het geval was, is tegelijkertijd de betrokkenheid op het leven van het kind gemiddeld zeker groter geworden. De kinderen valt dat niet op, omdat ze nooit iets anders gekend hebben. Waar kinderen in de keuze van opleiding en beroep in de voetsporen van de ouders treden, is dat niet meer omdat ze geen keus hebben, maar juist omdat ze er voor kiezen dat te doen. De generatie of generaties boven hen zijn dan een inspirerend voorbeeld geworden.

Het idyllische beeld van het moderne gezins- en familieleven dat hier geschetst wordt, kent één grote bedreiging: echtscheiding. Een op de drie huwelijken en meer dan een op de drie partnerrelaties loopt voortijdig op de klippen. Echtscheiding is meer aanvaard en meer gewoon dan in het verleden, ook gemakkelijker te regelen, maar juist in samenlevingen waar het familieleven zozeer gezinsleven is geworden, zijn de gevolgen van echtscheiding in de relationele sfeer heel groot. Kinderen zijn al vroeg vertrouwd met het verschijnsel, maar ze blijven het in de eigen situatie vreselijk vinden. Echtscheiding maakt het verschil tussen de generaties op de meest pijnlijke wijze duidelijk. De democratisering van de gezinsrelaties blijkt voor een deel een licht te verstoren illusie te zijn zodra de relatie tussen de ouders veranderd is in een last, waarvan minstens een van beide zich wil bevrijden. De generatie van de ouders bepaalt dan meer het lot van de kinderen dan de kinderen als jonge en van de ouderen afhankelijke generatie ooit het lot van de ouders kunnen bepalen. De macht over het lot van het gezin wordt uitgeoefend door de oudere generatie.

De generatietrap

Producten van een nieuwe generatie zijn bijna per definitie betere of verbeterde producten. Bij mensen doet de nieuwe generatie het niet noodzakelijk beter dan de vorige. In het geval van familiebedrijven wordt de tweede en de derde generatie door buitenstaanders, maar ook wel door leden van de eigen familie, met de nodige scepsis tegemoet getreden: de vertegenwoordigers van de nieuwe generatie zouden het eerder slechter dan beter doen dan hun voorgangers. Toch is er alle grond voor de stelling dat zeker in de tweede helft van de twintigste eeuw in moderne samenlevingen de elkaar opvolgende generaties het karakter van verbeterde producten hebben aangenomen. In ieder geval is de verwachting bijna vanzelfsprekend geworden dat iedere nieuwe generatie het beter zal doen en het ook nog beter zal krijgen dan de vorige.

Het gemiddelde opleidings- en welvaartsniveau werd ook inderdaad van generatie op generatie hoger. Voor ouders was het zeker in de tweede helft van de eeuw weinig minder dan een schande wanneer zij moesten erkennen dat hun kinderen er minder goed aan toe waren dan zijzelf. In de nieuwe eeuw groeit het besef dat de verdere stijging van welvaart en opleidingsniveau niet ononderbroken kan doorgaan, in ieder geval niet voor iedereen. Steeds meer ook verbreidt zich bij ouders het ongemakkelijke gevoel dat de eigen kinderen het minder goed zullen hebben dan zijzelf.

Dat gevoel komt voort uit ongerustheid over de ontwikkelingen op wereldschaal, maar ook uit bezorgdheid over de waarde van een diploma of de kansen op een goed bestaan met een lager niveau van opleiding dan de ouders hebben gehad. Voor een deel is de kans op sociale daling statistisch gezien gewoon een direct gevolg van een lange periode van brede sociale stijging. Naarmate het opleidings- en inkomensniveau van de ouders gemiddeld hoger is, neemt ook de kans toe dat meer kinderen daarbij achterblijven. Dat gebeurt ook en omdat bij mannen het opleidingsniveau in de tijd eerder is gestegen dan bij vrouwen, zien we bij jongens nu eerder daling dan bij meisjes.

Is sociale daling erg? In veel gevallen klinkt het ernstiger dan het is. Juist door het sterk egalitaire karakter van de Nederlandse samenleving en de grote gelijkheid in levensstijl tussen mensen van verschillend opleidings- en zelfs inkomensniveau hoeft een objectief vast te stellen daling nog niet tot een subjectief gevoel van positieverslechtering te leiden. Omdat in de meeste huishoudens nu beide partners werken, kan door het gezamenlijke inkomen de eventuele financiële achteruitgang ten opzichte van het gezin van herkomst vaak ook geheel of gedeeltelijk weer worden goedge maakt. Meer dan in vorige generaties kunnen ouders nu ook vaker hun kinderen financieel bijstaan en in de praktijk doen ze dat ook op grote schaal.

De kleinere kans op een voortzetting van een over verscheidene generaties zichtbare stijgende lijn in sociale status relateert wel het gevestigde beeld van een generatietrap die alleen maar naar boven leek te kunnen gaan. Dat beeld vestigt zich nu juist weer wel bij de allochtone families, die in veel gevallen van de eerste naar de tweede generatie een sterke stijging in sociale positie laten zien. In één generatie wordt soms de overgang van analfabetisme naar de universiteit gemaakt, een ontwikkeling waar veel Nederlandse families drie of vier generaties over hebben gedaan. Ook in culturele en sociale zin is bij de allochtonen het verschil tussen de eerste en de tweede generatie heel groot, misschien meer nog in de eigen beleving dan in de ogen van de samenleving.

Tijd voor generatiebeleid

Zijn generaties een thema voor de politiek en moet er een generatiebeleid worden gevoerd? Impliciet gebeurt dat natuurlijk wel. Via de AOW-premie zorgen de latere generaties voor het basisinkomen van de eerdere generaties, hoewel de grenzen van de solidariteit van jongeren met ouderen in zicht zijn gekomen. De AOW is wel het minst omstreden onderdeel van het systeem van sociale zekerheid, uiteraard ook omdat de kans op fraude bij deze regeling het kleinst wordt geacht. Pogingen om ouderen via belastingheffing of ook AOW-premieheffing na het vijftenzestigste jaar tot meer solidariteit met hun generatiegenoten te bewegen stuiten kunnen niet op veel sympathie van

ouderen rekenen. Hun solidariteit richt zich op de eigen kinderen en kleinkinderen. Op microniveau tonen zij zich zeer solidair, maar op macroniveau willen zij niet tot meer solidariteit verplicht worden. Dat is ook te zien aan de discussie over het erfrecht. Steeds meer wordt het als onrechtvaardig gezien dat kinderen en kleinkinderen belasting moeten betalen over de erfenis van hun ouders. Emotioneel wordt een erfenis minder gezien als een overdracht tussen generaties, maar als een gezamenlijk bezit van generaties. Wat er op het eerste gezicht uitziet als ouderwets (de erfenis als belangrijke bron van inkomen en vermogen) blijkt in het licht van de veranderde houdingen tussen de generaties toch weer modern.

Duurzaamheidsbeleid is natuurlijk voor een belangrijk deel generatiebeleid. Al in de beroemde definitie van Gro Harlem Brundtland wordt het streven naar duurzaamheid als richtlijn voor het politieke, economische en maatschappelijke handelen als een morele plicht ten opzichte van volgende generaties gezien. Ook voor hen moet de wereld leefbaar zijn en ook voor hen moeten de voorwaarden voor een menswaardig leven vervuld kunnen worden. Dat vraagt om terughoudendheid van de huidige generaties in het gebruik van schaarse hulpbronnen en om een actieve inzet om de eigen 'footprint' zo klein mogelijk te houden. Als dat niet voldoende lukt, zal er straks weinig kans zijn op een goed verlopende wisseling van de wacht.